

UCHWAŁA

3 października 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący)

SSN Marta Romańska

SSN Roman Trzaskowski (sprawozdawca)

na posiedzeniu niejawnym 3 października 2023 r. w Warszawie
w sprawie z wniosku I.R. i N.R.
z udziałem E.B., P.G., R.R. i K.R.
o zniesienie współwłasności nieruchomości,
na skutek przedstawienia przez Sąd Rejonowy we Włocławku
postanowieniem z 22 grudnia 2022 r., I Cz 80/22,
zagadnienia prawnego:

„Czy zwolnienie przez Okręgową Radę Adwokacką występującego dotychczas w postępowaniu pełnomocnika procesowego strony, ustanowionego przez Sąd z urzędu, oraz wyznaczenie w jego miejsce przez Okręgową Radę Adwokacką nowego pełnomocnika procesowego z urzędu jest prawnie skuteczne w sytuacji, gdy taka decyzja Okręgowej Rady Adwokackiej podjęta jest samodzielnie tj. bez uprzedniego wniosku Sądu o wyznaczenie nowego pełnomocnika procesowego strony oraz, gdy wcześniej Sąd oddalił już wniosek dotychczasowego pełnomocnika procesowego o zwolnienie go od obowiązku zastępowania strony w procesie na zasadzie art. 118 § 3 kpc *a contrario* ?”.

podjął uchwałę:

Właściwa okręgowa rada adwokacka, do której adwokat ustanowiony przez sąd skierował wniosek o zwolnienie z obowiązku zastępowania strony w postępowaniu, nie może skutecznie zwolnić go z tego obowiązku.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 11 kwietnia 2022 r. Sąd Rejonowy we Włocławku oddalił wniosek adw. W.K. o przyznanie jej kosztów pomocy prawnej udzielonej wnioskodawcom I.R. i N.R. z urzędu.

Wyjaśnił, że w dniu 22 października 2018 r. Sąd zwolnił wnioskodawców od ponoszenia kosztów sądowych w całości oraz ustanowił dla nich pełnomocnika z urzędu, którego – w następstwie zarządzenia Sądu z tego samego dnia – wyznaczyła (w dniu 30 października 2018 r.) Okręgowa Rada Adwokacka w [...] w osobie adw. W.K.

Wyznaczona pełnomocnik reprezentowała wnioskodawców, składając pisma procesowe oraz uczestnicząc w rozprawach. Jednakże pismem z dnia 12 lipca 2021 r. złożyła do Sądu wniosek o zwolnienie jej od obowiązku zastępowania wnioskodawców z bliżej oznaczonych przyczyn. Wniosku tego Sąd nie uwzględnił, o czym pełnomocnik została poinformowana w dniu 22 września 2021 r.

W dniu 22 grudnia 2021 r. do akt sprawy wpłynęła informacja, że w dniu 7 grudnia 2021 r. Okręgowa Rada Adwokacka w [...] w miejsce adw. W.K. wyznaczyła adw. K.W. jako adwokata wnioskodawców z urzędu. Z wnioskiem do Rady o zwolnienie jej z obowiązków pełnomocnika z urzędu w przedmiotowej sprawie wystąpiła – jak ustalił Sąd Rejonowy – sama adw. W.K. W związku z tym w dniu 28 marca 2022 r. zawnioskowała też do Sądu o przyznanie jej kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu.

Uzasadniając oddalenie tego wniosku, Sąd Rejonowy wskazał, że w sprawie nie doszło do zmiany pełnomocnika wnioskodawców z urzędu na podstawie decyzji procesowej Sądu w trybie art. 118 § 3 k.p.c., lecz decyzja o zmianie została podjęta przez Okręgową Radę Adwokacką w [...] z inicjatywy dotychczasowego pełnomocnika procesowego wnioskodawców. W takiej zaś sytuacji - stosownie do zasady jednego wynagrodzenia przyznawanego pełnomocnikowi z urzędu – wynagrodzenie może zostać przyznane jedynie nowemu pełnomocnikowi.

Zażalenie na postanowienie Sądu Rejonowego z dnia 11 kwietnia 2022 r. wniosła adw. W.K, domagając się jego zmiany i zasądzenia od Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego we Włocławku na swoją rzecz wynagrodzenia z tytułu pomocy

prawnej udzielonej z urzędu wnioskodawcom w kwocie 2400 zł wraz z należnym podatkiem VAT.

Przy rozpoznawaniu tego zażalenia (tzw. zażalenia poziomego) Sąd Rejonowy powziął poważną wątpliwość co do tego, czy zwolnienie przez Okręgową Radę Adwokacką występującego dotychczas w postępowaniu pełnomocnika procesowego strony, ustanowionego przez Sąd z urzędu, oraz wyznaczenie w jego miejsce przez Okręgową Radę Adwokacką nowego pełnomocnika procesowego z urzędu jest prawnie skuteczne w sytuacji, gdy taka decyzja Okręgowej Rady Adwokackiej podjęta jest samodzielnie, tj. bez uprzedniego wniosku Sądu o wyznaczenie nowego pełnomocnika procesowego strony oraz gdy wcześniej Sąd oddalił już wniosek dotychczasowego pełnomocnika procesowego o zwolnienie go od obowiązku zastępowania strony w procesie na zasadzie art. 118 § 3 k.p.c. *a contrario*, i przedstawił to zagadnienie Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia na podstawie art. 390 § 1 w związku z art. 397 § 3 k.p.c.

W ocenie Sądu Rejonowego źródłem tej wątpliwości jest niejasny stosunek art. 118 § 3 k.p.c., zgodnie z którym z ważnych przyczyn adwokat lub radca prawny może wnosić o zwolnienie od obowiązku zastępowania strony w procesie, a w razie uwzględnienia tego wniosku Sąd zwraca się do właściwego organu samorządu adwokackiego lub radcowskiego o wyznaczenie innego adwokata lub radcy prawnego, oraz art. 28 ust. 2 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o advokaturze (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 1184 ze zm.; dalej – „Prawo o advokaturze”), który przewiduje, że w sprawach, w których pomoc prawna ma z mocy przepisów prawa nastąpić z urzędu, zwolnić adwokata od udzielenia tej pomocy może tylko organ, który go wyznaczył, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej.

Sąd Rejonowy zwrócił też uwagę, że w judykaturze i w doktrynie wskazane zagadnienie prawne nie jest rozstrzygane jednolicie. Z jednej bowiem strony prezentowany jest pogląd prawny dopuszczający możliwość skutecznego zwolnienia dotychczasowego pełnomocnika z urzędu i wyznaczenie w jego miejsce nowego pełnomocnika z urzędu przez organ samorządu adwokackiego z całkowitym pominięciem w tym zakresie jakiegokolwiek udziału sądu, a więc w trybie innym niż opisany w art. 118 § 3 k.p.c. Z drugiej zaś strony wyrażane jest

zapatrywanie, że możliwość wyznaczenia innego adwokata lub radcy prawnego dla strony korzystającej z pomocy pełnomocnika z urzędu dopuszczona została jedynie w dwóch przypadkach, tj. w przypadku zwolnienia dotychczasowego pełnomocnika z ważnych przyczyn na jego wniosek w trybie art. 118 § 3 k.p.c. oraz gdy pełnomocnik sporządził, bez zachowania zasad należytej staranności, opinię o braku podstaw do wniesienia skargi kasacyjnej lub skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia w trybie art. 118 § 5 w związku z art. 118 § 6 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przed wejściem w życie ustawy z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010 r., Nr 7, poz. 45; dalej – „nowelizacja”), tj. do dnia 18 kwietnia 2010 r., art. 119 § 2 k.p.c. stanowił, że adwokat lub radca prawny może z ważnych przyczyn wnosić o zwolnienie go od obowiązku zastępowania strony w procesie, a zwalniając go, okręgowa rada adwokacka lub rada okręgowej izby radców prawnych miała jednocześnie wyznaczyć innego adwokata lub radcę prawnego. W wyniku nowelizacji art. 119 § 2 k.p.c. został skreślony, a do art. 118 k.p.c. dodano (m.in.) § 3 w brzmieniu obowiązującym także obecnie. Nie zmieniono zatem reguły, że adwokat lub radca prawny może z ważnych przyczyn wnosić o zwolnienie od obowiązku zastępowania strony w procesie (por. obecny art. 118 § 3 zd. 1 k.p.c. i dawny art. 119 § 2 zd. 1 k.p.c.). Istotna i wyraźna zmiana dotyczyła natomiast organu właściwego dla zwolnienia adwokata lub radcy prawnego: o ile bowiem z art. 119 § 2 k.p.c. wynikało jasno, że zarówno zwolnienie dotychczasowego pełnomocnika od obowiązku zastępowania strony w procesie, jak i wyznaczenie nowego należało do właściwego organu samorządu adwokackiego lub radcowskiego, o tyle pod rządem art. 118 § 3 k.p.c. organ ten jest właściwy jedynie do wyznaczenia nowego pełnomocnika w razie zwolnienia dotychczasowego, natomiast zwolnienie należy do sądu. Mocą tej samej nowelizacji zmieniono też art. 28 ust. 2 Prawa o adwokaturze, który stanowił uprzednio, że „W sprawach, w których pomoc prawna ma z mocy przepisów prawa nastąpić z urzędu, zwolnić adwokata od udzielenia tej pomocy może tylko organ, który go wyznaczył”. Zmiana

polegała na dodaniu końcowego zastrzeżenia „chyba że przepis szczególny stanowi inaczej”.

Wyraźną wolę zmiany dotychczasowego rozwiązania potwierdza uzasadnienie projektu ustawy, będącego w rozpatrywanym zakresie projektem rządowym (por. Sejm VI kadencji, druk nr 1925), w którym stwierdzono wprost, że powierzenie oceny powodów usprawiedliwiających zwolnienie od obowiązku zastępowania strony sądowi, a nie organowi samorządu, „w większym stopniu koresponduje (...) z gwarancyjną funkcją tej instytucji”. W uzasadnieniu wyraźnie zaznaczono również, że konsekwencją tej zmiany była modyfikacja art. 28 ust. 2 Prawa o adwokaturze.

Wskazane zmiany normatywne i wspierające je uzasadnienie wskazują jasno, że ustawodawca uznał, iż to sąd prowadzący postępowanie – a nie organ samorządu - powinien oceniać, czy przyczyny wskazane przez pełnomocnika domagającego się zwolnienia od obowiązku zastępowania strony w procesie są wystarczająco ważne w zestawieniu z zagrożeniami dla interesów strony czy sprawności postępowania, jakie pociąga za sobą zakłócenie ciągłości reprezentacji. W takim ujęciu dopiero podjęcie przez sąd decyzji o zwolnieniu dotychczasowego pełnomocnika aktualizuje kompetencję właściwego organu samorządu adwokackiego lub radcowskiego do wskazania osoby nowego adwokata lub radcy prawnego.

Rozwiązania normatywne wprowadzone nowelizacją nie stwarzają żadnych podstaw, by twierdzić, że niezależnie od wskazanej kompetencji sądu dotychczasowy pełnomocnik strony może być zwolniony z obowiązku zastępowania strony bezpośrednio przez organ samorządu. Podstawy takiej nie stwarza z pewnością art. 28 ust. 2 Prawa o adwokaturze, gdyż uzasadnienie projektu nowelizacji nie pozostawia wątpliwości, że uzupełnienie tego przepisu o zastrzeżenie „chyba że przepis szczególny stanowi inaczej” miało właśnie na celu jego skorelowanie z unormowaniem wprowadzonym w art. 118 § 3 k.p.c. Jest zatem jasne, że w założeniu ustawodawcy art. 118 § 3 k.p.c. jest przepisem szczególnym w rozumieniu art. 28 ust. 2 Prawa o adwokaturze. Ponadto przyznanie organowi samorządu równoległej (względem sądu) kompetencji do zwolnienia

pełnomocnika od obowiązku zastępowania strony w procesie przeczyłoby nie tylko treści, ale i celowi nowelizacji, która w rozpatrywanym zakresie zmierzała do wzmocnienia gwarancyjnej funkcji wyłączenia prawa pełnomocnika do swobodnego wypowiedzenia pełnomocnictwa procesowego.

Nawiązując zaś do rozbieżności orzeczniczej dostrzeganej przez Sąd Rejonowy, należy zwrócić uwagę na potrzebę odróżnienia sytuacji, w której z wnioskiem o zwolnienie od obowiązku zastępowania strony w procesie wystąpił z ważnych przyczyn sam pełnomocnik, od przypadku, w którym z wnioskiem o zwolnienie pełnomocnika wystąpiła strona. Tymczasem to tego drugiego przypadku – pozostającego poza zakresem regulacji art. 118 § 3 k.p.c. – dotyczy przywoływane przez Sąd Rejonowy orzecznictwo, mające świadczyć o występującej w judykaturze rozbieżności stanowisk. W tym świetle należy też rozpatrywać orzeczenia Sądu Najwyższego, z których wynika, że właściwy do rozpoznania wniosku strony, która wyraża wolę zmiany (rezygnacji z) konkretnego pełnomocnika (np. ze względu na utratę zaufania), a nie wolę wypowiedzenia pełnomocnictwa procesowego powstałego z urzędu (nie chce zrezygnować z pomocy prawnej świadczonej z urzędu), właściwy jest organu samorządu adwokackiego lub radcowskiego (por. np. wyrok z dnia 11 maja 2018 r., II CSK 457/17, OSNC-ZD 2019, z. B, poz. 22 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2019 r., IV CZ 100/19, niepubl.).

Argumenty te prowadzą do wniosku, że właściwa okręgowa rada adwokacka, do której – jak w niniejszej sprawie - adwokat ustanowiony przez sąd skierował wniosek o zwolnienie z obowiązku zastępowania strony w postępowaniu, nie może skutecznie zwolnić go z tego obowiązku.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie (art. 390 § 1 k.p.c.).

(K.L.)

[ał]

